

УДК 821.111(73)-31.09:572

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXV-8>

РОМАН МЕДЛІН МІЛЛЕР «ЦИРЦЕЯ» У ФОКУСІ ЛІТЕРАТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Карпа Романа

старший викладач кафедри світової літератури

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID: 0009-0009-5018-9175

У статті досліджено роман «Цирцея» (2018) американської письменниці М. Міллер під кутом зору літературної антропології. Зроблено спробу проаналізувати, що таке літературна антропологія, якими є її підходи чи методи інтерпретації тексту, на чому саме акцентується її увага. Разом із тим здійснено аналіз роману «Цирцея», в якому можна побачити і дослідити антропологічний досвід очима персонажів-богів, зокрема головної героїні Цирцеї (Кірки), від імені якої ведеться нарація. Роман є переосмисленням класичних сюжетів давньої міфології, «Одіссеї» Гомера. За допомогу Прометееві Кірку карають. Батько Геліос виганяє доньку на острів Еея, де вона, зрештою, зіштовхнеться із самотністю, переживе багато трансформацій, навчатиметься жити і вдосконалювати свій дар чаклунки, прийме виклики кохання зі смертним, пройде шлях самоприйняття. А також зустрінеться із Гермесом, Дедалом та Ікаром, Ясоном, Одісеем, Пенелопею та Телемахом. А ще народить і виростить сина Телегона, пізнає всі радості й турботи материнства. Крізь призму літературної антропології вперше проаналізовано питання людини, її досвіду, людського існування в романі «Цирцея». Для аналізу також застосовано текстуальний та герменевтичний методи. У результаті дослідження з'ясовано, що в романі М. Міллер представлено репрезентацію досвіду існування людини очима богині, що створює ефект сильного підсвічування антропологічних особливостей. Подібна оптика дозволяє детально розглянути людську сутність і досвід. Особлива увага при цьому приділена питанням самоприйняття, смертності людини, крихкості її існування, тілесним проблемам, викликам материнства. Літературна антропологія, яка цікавиться людиною, категорією досвіду, набуттям «себе-досвіду», не пропонує конкретних методів, а задає широкий фокус бачення і траєкторію руху, а отже, надає більше свободи для інтерпретації тексту.

Ключові слова: літературна антропологія, досвід, людина, роман, Цирцея, Медлін Міллер.

Карпа Романа

Senior Teacher at the Department of World Literature

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

MADELINE MILLER'S NOVEL *CIRCE* IN THE FOCUS OF LITERARY ANTHROPOLOGY

The article researches the novel *Circe* (2018) by the American writer M. Miller from the perspective of literary anthropology. An attempt is made to analyze what literary anthropology is, what its approaches or methods of interpreting the text are, and what it focuses on. At the same time, an analysis of the novel *Circe* is carried out, in which one can see and explore the anthropological experience through the eyes of the characters-gods, in particular, the main character *Circe* (Kirke), on whose behalf the narration is conducted. The novel is a reinterpretation of classical plots of ancient

mythology, in particular Homer's Odyssey. For helping Prometheus, Circe is punished. Father Helios banishes his daughter to the island of Aeaea, where she will eventually face loneliness, experience many transformations, learn to live and improve her gift as a sorceress, accept the challenges of love with a simple person, and go through the path of self-acceptance. And he will also meet Hermes, Daedalus and Icarus, Jason, Odysseus, Penelope and Telemachus. And give birth and raise the son of Telegon, learn all the joys and worries of motherhood. Through the prism of literary anthropology, the issue of man, his experience, human existence in the novel Circe was analyzed for the first time. Textual and hermeneutic methods were also applied. As a result of the study, it was found that in this novel M. Miller presented a representation of the experience of human existence through the eyes of a goddess, which creates the effect of strong highlighting of anthropological features. Such optics allows us to consider in detail the human essence and experience. Special attention is paid to the issues of self-acceptance, human mortality, the fragility of its existence, bodily problems, and the challenges of motherhood. Literary anthropology, which is interested in man, the category of experience, the acquisition of "self-experience", at the same time does not give us specific methods, but sets a broad focus of vision and trajectory of movement, and therefore provides more freedom in interpreting the text.

Key words: *literary anthropology, experience, human, novel, Circe, Madeline Miller.*

Вступ. В українській літературознавчій науці літературній антропології присвячено недостатньо уваги, але є науковці, які мають дослідження в цій області, серед них – О. Галета [1], Я. Поліщук [6], Л. Тарнашинська [7]. Із зарубіжних дослідників літературну антропологію досліджували В. Ізер [9], Е. Доманська [2], Р. Нич [5], М. Марковський [3; 10].

У статті поставлено за **метою** проаналізувати роман Медлін Міллер «Цирцея» крізь призму літературної антропології. Для цього потрібно розв'язати такі завдання: дослідити, якими є методи або підходи літературної антропології щодо інтерпретації художніх текстів; застосувати їх для аналізу роману М. Міллер «Цирцея», виявивши в ньому основні антропологічні концепти. Твір М. Міллер ще не був об'єктом подібного дослідження, у цьому полягає новизна цієї студії. Також застосовано текстуальний і герменевтичний методи.

Результати та дискусії. Український філософ С. Кримський стверджував, що в періоди спокійного розвитку людства людина осягає себе як частину світу, об'єктивує себе, а в нестабільні, кризові періоди, коли руйнується образ світу й образ людини, вона «стає для себе проблемою і намагається зрозуміти себе із себе самої, через власну індивідуальність, із власної повноти і цілісності» [2, с. 45]. Саме в такий час одним із головних питань стає антропологічне питання «Що є людина?». Тобто в періоди спокійного розвитку досвід і думки про людину вбудовуються в концептуальні уявлення про світ, а в неспокійні, турбулентні періоди щоразу по-новому постає і потребує формулювання проблема людини. У такі періоди потрібен «центр, точка опертя, в якій людина могла би сконцентруватися, відшукати саму себе, усталитися у світі розмитих понять та ідеалів. І такою точкою опертя людина знаходить саму себе, свій внутрішній генетичний та набутий досвід» [7, с. 49].

Багаторічний дослідник літературної антропології М. Марковський зазначає: «Антропологічний характер літератури впливає з того факту, що література – це простір, де людська природа розкриває себе, іншими словами, через літературу людина знаходить свою сутність <...> Література просто розповідає нам, ким є людина: як вона любить, як ненавидить, будує інтриги, пам'ятає та забуває, <...> література є місцем, де розкривається сутність людства. <...> Людина говорить у літературі про себе, вона представляє себе, відтворює в літературі свої поразки та захоплення» [11, с. 88–89].

В. Ізер, який вважається основоположником літературної антропології, у своїй праці «Das Fiktive und das Imaginäre. Perspektiven literarischer Antopologie» («Фіктивне та уявне.

Перспективи літературної антропології») зазначає: «Художня література – не лише постійне відтворення світу, в якому ми живемо, але і роздуми про те, хто такі ми самі» [10, с. 283]. За антропологічним проєктом В. Ізера, саме художня література визначає становище людини у світі. Людина є людиною (а не твариною), тому що вона створює вигадки, іншими словами, посередницькі структури уяви, які допомагають їй зрозуміти не лише світ, а й саму себе.

Отже, літературна антропологія відкриває можливість подивитися на твір із погляду того, що саме дізнаємося про людину та її досвід.

«Цирцея» – роман американської письменниці Медлін Міллер, написаний у 2018 році, в якому розповідається про життя богині Цирцеї (Кірки) протягом кількох століть. Роман є переосмисленням класичних сюжетів античної літератури, зокрема «Одіссеї» Гомера, та давньогрецьких міфів.

У титана Геліоса і наяди Перси народжується дівчинка, яка є водночас і наядою і богинею, але ще й при цьому наділена даром чаклунки, а також голосом, який розуміють люди. Роман описує події її дитинства, її перше кохання до смертного рибалки Главка. Бажаючи йому допомогти, Цирцея перетворює Главка зі смертного на бога за допомогою свого магічного дару і жовтих квітів, що виростили із пролитої крові титана Кроноса. Але, незважаючи на це, новоспечений бог Главк зрештою відштовхує її й обирає іншу – німфу Скіллу. Через ревності Кірка використовує свою магію знову і перетворює Скіллу на шестиголого монстра.

Через деякий час за те, що Цирцея допомогла Прометею, чим порушила волю богів, її карають. Батько Геліос виганяє доньку на острів Еея. Там, протягом століть, вона зустрічається з різними персонажами: Гермесом, Дедалом і Ікаром, Ясоном, Одіссеєм, Пенелопею і Телемахом.

Одним із перших антропологічних аспектів, висвітлених у романі, є питання власної ідентичності героїні, сумірності форми (імені) і змісту (її життєвого досвіду). Цирцея розмірковує про себе як про «німфу»: *«Коли я народилася, ще не існувало наймення того, чим я була. Мене називали німфою, гадаючи, що буду така сама, як мати, і тітки, і тисячі братів і сестер. Найменші з менших богинь, ми знали про свою скромну силу й про те, що навряд чи забезпечимо нею свою вічність»* [4, с. 7]. «Німфа» на мові богів означала не тільки богиню, але й наречену, але разом із тим у неї був дар чаклунки. Усі ці риси надали Цирцеї значних переваг і величезної влади, її боялися інші боги й навіть Зевс. Але водночас вони стали для Кірки і тягарем, з яким їй ще потрібно було навчитися жити.

У романі чітко прокреслено межу між богами і людьми за допомогою мотиву неминучої смерті останніх. Прикметно, що Цирцея ще з дитинства цікавилася життям смертних. Вже дорослою, на острові, вона мала нагоду близько познайомитися з людьми і навіть деякий час пожити серед них: *«У моєму домі оселилися добрих чотири десятки людей, і вперше в житті сталося так, що я жила посеред смертних. Їхні крихкі тіла потребували пильної уваги, їжі й питва, сну й спочинку, умивання та очищення від шлаків. Якими ж терплячими вони повинні бути, думала я, морочитися всіма тими речами година за годиною»* [4, с. 216–217]. Проте, на думку Цирцеї, не тільки вона, але й усі олімпійські боги не здатні досягнути сутності людського життя: *«Боги не розуміють, що таке “смертні”. Їхні тіла розсипаються і сходять у землю. Їхні душі обертаються на холодний дим і летять у підземний світ. Там вони не їдять, і не п’ють, і не відчують тепла. Усе, чого вони сягають рукою, тікає від них»* [4, с. 25].

Цирцея розмірковує про те, що таке війна в житті людей, відверто не розуміючи, навіщо їх розпочинати, якщо людський вік і так короткий: *«Війна завжди здавалася мені людським*

безглуздям. Хай там що люди здобувають від неї, їм залишиться втішатися тим лише жменьку років, перш ніж вони помруть. А найпевніше, вони погинуть ще до того» [4, с. 202].

Одіссей у романі став персонажем, який нарешті наповнив сенсом самотнє життя Цирцеї. З ним вона дізналася, що таке кохання. А пізніше ще й народження сина наповнило її життя новими барвами, але водночас і людськими страхами. Так формується авторська думка про крихкість особистого щастя, що відбиває антропологічний погляд на двоїстий характер людського досвіду.

У романі порушено і проблему тілесності, актуальну для літературної антропології, і її зв'язок із самототожністю. Так, Цирцея запропонувала прибрати шрами на тілі Одіссея. Але Одіссей відмовляється, бо боїться не впізнати себе. У цих шрамах – історія його життя. Втрата шрамів на тілі – це загроза втрати себе і своєї ідентичності: *«Я пробігала руками по його ребристих шрамах, утишуючи біль, як лише могла. Я запропонувала йому змити ці шрами. Він похитав головою.*

– Як я тоді впізнаю себе?

Але потай я лише тішилася. Вони личили йому» [4, с. 217].

Цирцея особливо гостро усвідомила всю крихкість людського існування, коли народила від Одіссея сина – наполовину людину, наполовину бога. Вона дуже хвилювалася за нього, що Афінa вкоротить йому життя: *«Але все решту він отримає від батька, бо смертні риси завжди переважають. Його тіло спізнає ті самі незліченні страждання, що й тіло всякого смертного»* [4, с. 240].

Прибуття Пенелопи та її сина Телемаха на острів Еея стає ще одним досвідом спілкування зі смертними для Цирцеї. Раптом зустрічаються дві жінки, які любили одного чоловіка – Одіссея. Кожна при цьому по-своєму переживає його смерть. Якщо Кірка стоїчно і мудро приймає цю новину, то Пенелопа дуже страждає. Вона просить у Цирцеї позичити їй чорний плащ для того, щоб носити жалобу за чоловіком: *«Мені соромно просити тебе про це, але я не взяла із собою чорного плаща, коли ми їхали. У тебе не знайдеться такого? Я носитиму жалобу за ним. <...> Зазвичай кажуть, що жінки – це делікатні створіння, такі як квіти, яйця, усе, що можна розчавити через хвилиenne недбальство. І якщо я колись вірила у це, то не тепер. – Ні – сказала я. – Але я маю пряжу й верстат. Ходімо»* [4, с. 318].

Натомість Цирцея дуже важко приймає майбутню розлуку із сином Телегоном. Його потрібно відпустити. Афінa вирішила, що Телегон стане правителем нової держави. Син дуже просить матір порадити за нього. І Кірка нарешті наважується відпустити сина в далеку дорогу, в окреме від неї життя: *«Думала, що схоплю його, залишу в себе. Проте лише обійняла на останок, притиснувши так міцно, ніби хотіла залишити відбиток на своїй шкірі. Тоді я дивилася, як він вийшов до них і став на носі; на обриси його темної постаті на тлі неба. Срібне світло відбивалося від хвиль. Я піднесла, благословляючи, руку й віддала свого сина світові»* [4, с. 360]. Готовність матері відпустити сина, щоб він пройшов шлях подорослішання, розглядається метафорою і її власної ідентичності, й ініціації персонажа-мужчини. *«Він буде добрим правителем, подумала я. Справедливим і ласкавим. Його не зжиратиме пристрасть, як батька. Він ніколи не жадав слави, а лише життя»* [4, с. 359].

Загалом, М. Міллер приділяє багато уваги у творі переосмисленню материнства і його викликів: *«Материнство давалося мані нелегко... Дякувати богам, мені не потрібно було спати. Щохвилини я мусила прати, варити, чистити й відмочувати. Але як я могла робити це, коли щохвилини він також чогось хотів – їжі, сухості і сну? Те останнє*

я вважала найприроднішою річчю для смертних, легкою, як дихання, але тепер, здавалося, вона йому не під силу» [4, с. 244].

У фіналі від кохання Цирцеї і Телемаха народжується дві дочки. І Цирцея перестає бути самотньою, як після від'їзду сина, а також усвідомлює, що нарешті щаслива: «Я знаю, яка я щаслива й переповнена щастям, аж жахаюся від нього мов п'яна» [4, с. 388]. «Тоді я встаю і йду до своїх трав. Я щось творю, щось перетворюю. Моя відьомська сила така ж сильна, як і завжди, навіть сильніша. Це також велике щастя. Це також велике щастя. Хто ще має таку силу, розваги й захист, як я?» [4, с. 388].

Наприкінці роману Цирцея знаходить гармонію в собі, змирившись зі своєю долею і прийнявши всі її виклики: вигнання на острів; ізоляцію від батьків, братів, сестер та інших богів; смерть коханого Одиссея; розлуку із сином; те, що має голос, який розуміють люди; те, що має дар чарівниці, з яким потрібно вчиняти мудро; те, що тісно поєднала свою долю зі смертними. І це дарує їй нові знання про власний світ: «Я думала колись, що боги – це протилежність смерті, але тепер бачу, що вони мертвіші від усього, бо незмінні й нічого не можуть втримати у руках. Усе своє життя йшла вперед, і тепер я тут. Я маю голос смертної, тож добуду собі і все решту. Я піднесу налиту по вінця чашу й вип'ю її» [4, с. 389].

Висновки. Отже, літературна антропологія відкриває можливість подивитися на твір з погляду знань про людину та її досвід. При цьому літературна антропологія не пропонує конкретних методів, а радше задає широкий фокус бачення і траєкторію руху, що надає більше свободи в інтерпретації тексту. У романі «Цирцея» представлено репрезентацію досвіду існування людини очима богині, що створює ефект сильного підсвічування. Подібна оптика дозволяє детально розглянути людську сутність і досвід. Особливу увагу при цьому приділено питанням самоприйняття, смертності людини, крихкості її існування, тілесним проблемам, переосмисленню материнства.

Література:

1. Галета О. Екс-центричне літературознавство: від теорії літератури до літературної антропології. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. № 60. Ч. 2. С. 46–58.
2. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле. Київ : Ніка-Центр, 2012. 264 с.
3. Кримський С. Запити філософських смислів. Київ : Видавець Парапан, 2003. 240 с.
4. Марковський М.П. Антропологія, гуманізм, інтерпретація . *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст.* Київ : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2008. С. 491–503.
5. Міллер М. Цирцея. Харків : Віват, 2024. 399 с.
6. Нич Р. Антропологія літератури. Культурна теорія літератури. Поетика досвіду. Київ : Смолоскип, 2007. 64 с.
7. Поліщук Я. Антропологічна перспектива в літературознавстві. *Філологічні семінари*. 2013. № 16. С. 26–31.
8. Тарнашинська Л. Літературознавча антропологія: новий методологічний проект у дзеркалі філософських аналогій. *Слово і час*. 2009. № 5. С. 48–61.
9. Anthropology in Literary Studies. *Texty Drugie*, 2012. 218 p.
10. Iser W. Towards a Literary Anthropology. Prospecting: From Reader Response to Literary Anthropology. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1989. pp. 262–284.
11. Markowski M. P. Anthropology and Literature. *Anthropology in Literary Studies. Texty Drugie*. 2012. Vol. 2. pp. 85–93.

References:

1. Galeta, O. (2014). Eks-tsentrychne literaturoznavstvo: vid teorii literatury do literaturnoi antropologii [Eccentric Literary Studies: From Literary Theory to Literary Anthropology]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichnas*, 60, 46–58. [in Ukrainian].
2. Domanska, E. (2012). Istoriia ta suchasna humanitarystyka: doslidzhennia z teorii znannia pro mynule. Kyiv: Nika-Tsentr, 264. [in Ukrainian].
3. Krimskiy, S. (2003) Zapyty filosofskykh smysliv [Queries of philosophical meanings] Kyiv: Vydavets Parapan, 240. [in Ukrainian].
4. Markovski, M. (2008). Antropolohiia, humanizm, interpretatsiia. Teoriia literatury v Polshchi. Antolohiia tekstiv [Anthropology, humanism, interpretation. Literary theory in Poland. Anthology of texts]. Kyiv: «Kyievo-Mohylianska Akademiia», 491–503. [in Ukrainian].
5. Miller, M. (2024). Tsyrtseia [Circe]. Kharkiv: Vivat, 399. [in Ukrainian].
6. Nych, R. (2007). Antropolohiia literatury. Kulturna teoriia literatury. Poetyka dosvidu [Anthropology of Literature. Cultural Theory of Literature. Poetics of Experience] Kyiv: Smoloskyp, 64. [in Ukrainian].
7. Polishchuk, Ya. (2013). Antropolohichna perspektyva v literaturoznavstvi [Anthropological Perspective in Literary Studies]. *Filolohichni seminary*, 16, 26–31. [in Ukrainian].
8. Tarnashynska, L. (2009). Literaturoznavcha antropolohiia: novyi metodolohichnyi proekt u dzerkali filosofskykh analohii [Literary anthropology: a new methodological project in the mirror of philosophical analogies]. *Slovo i chas*, 5, 48–61. [in Ukrainian].
9. Anthropology in Literary Studies (2012). *Texty Drugie*, 2, 218. [in English].
10. Iser, W. (1989). Towards a Literary Anthropology. Prospecting: From Reader Response to Literary Anthropology. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 262–284. [in English].
11. Markowski, M. P. (2012). Anthropology and Literature. *Anthropology in Literary Studies. Texty Drugie*, 2, 85–93. [in English].

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 27.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 10.12.2025